Stratejik Ortaklık: Türkiye-Ukrayna İlişkileri

Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte Batı ve Rusya'nın bu ülke üzerinde devam eden nüfuz mücadelesi, küresel politikalarda Ukrayna'nın ne kadar önemli bir konumda yer aldığını gösterdi. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya ve Batı arasında pragmatik bir denge politikası izlemeye çalışan Ukrayna, gelinen süreçte istikrarlı bir siyasi yapı kuramadı. 2004'te yaşanan Turuncu Devrim'den günümüze kadar pek çok siyasi kriz ve iç karışıklık yaşayan ülke, 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle daha da zorlu bir sürece girdi. Ayrıca Doğu Ukrayna'da bulunan Donetsk ve Lugansk bölgelerinde Rusya yanlısı milislerin kontrolü ele geçirip tek taraflı bağımsızlıklarını ilan etmeleri, ülkedeki çatışmaların bugüne kadar devam etmesine neden oldu.

Paylaşılamayan Ülke Ukrayna

Rusya'nın Karadeniz Filosu'nun Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Ukrayna'nın egemenlik alanındaki Kırım'ın Sivastopol Limanı'nda kalması, bölgenin Rusya'nın yakın çevre doktrini olarak adlandırdığı güvenlik konseptindeki öncelikli konumu, Rus doğalgazının dağıtımında oynadığı rol, Ukrayna'nın Rusya için taşıdığı önemi gösteren hususlardan sadece birkaçı.

Bütün bunların yanında Rus dış politikasının yönünün belirlenmeye çalışıldığı bir dönemde gerçekleştirilen jeopolitik tartışmalara önemli katkılarda bulunmuş olan Rusya Federasyonu Komünist Partisi Başkanı Gennadiy Zyuganov, milliyetçi yönelimleriyle bilinen Rusya Liberal Demokrat Partisi Başkanı Vladimir Jrinovski ve Aleksey Mitrofanov gibi isimler de başta Kırım olmak üzere Rusya'nın Ukrayna'yla birleşmesi gerektiğini savunuyor.

Ayrıca 45 milyonluk nüfusuyla Doğu Avrupa'daki önemli pazarlardan biri olan Ukrayna, Rus doğalgazının Avrupa'ya ulaşmasındaki ana güzergâh olması ve Karadeniz'e olan kıyısı sebebiyle Batı için de önem arz ediyor.

Bugünkü uluslararası sistemin Soğuk Savaş'ın aksine çok kutuplu olduğu düşünüldüğünde, bölgesel bir güç olan Türkiye'nin Ukrayna'yla geliştireceği ilişkilerin önemi de küresel güçlerin bu ülkedeki faaliyetleri kadar değer kazanıyor.

Yüksek Potansiyelli İlişkiler

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte önemli gelişmeler kaydeden Türkiye-Ukrayna ilişkileri, her iki ülke için de oldukça stratejik değerdedir. Karadeniz'e kıyıdaş olmak, ikili ilişkilerin en belirleyici faktörlerinden biri olarak ön plana çıkarken, Türkiye'nin Rus doğalgazının büyük bir kısmını Ukrayna üzerinden tedarik etmesi de ilişkilerin önemini ortaya koyuyor.

Türkiye ve Ukrayna Avrupa Konseyi, BM ve AGİT gibi uluslararası kuruluşlarda birbirlerinin politikalarını desteklerken, son dönemde güvenlik konularında da ilerleme kaydediyorlar. NATO-Ukrayna Komisyonu, BLACKSEAFOR ve Karadeniz Uyum Harekâtı, askerî ilişkilerde önemli yer tutarken, savunma sanayiinde yapılan iş birliği de ciddi boyutlara ulaşmış durumda.

Zira gelişmiş bir savunma sanayiine sahip olan Ukrayna ile bu alanda ilerleme kaydetmek isteyen Türkiye, son yıllarda bazı önemli projeleri hayata geçirdi. 2016 yılında ortak radar üretimi üzerine anlaşmalar imzalayan taraflar, zırhlı araç, füze, insansız hava aracı gibi askerî alanda ortak üretim konusunda da mutabakata vardı.

Türkiye'nin son yıllarda savunma sanayiinde üzerinde durduğu teknoloji transferi beklentisi, NATO ülkeleri nezdinde gerçekleşmedi. Ancak Ukrayna ile geliştirilen ilişkiler neticesinde ortak üretim ve teknoloji transferi konularında ciddi ilerleme sağlanabileceği öngörülüyor. Ukrayna'nın bu konuda sahip olduğu bilgi birikimini Türkiye ile paylaşması ve ortak üretim gerçekleştirilmesi, iki ülke ilişkilerini oldukça stratejik bir noktaya taşıyacaktır.

Turizm de Türkiye ile Ukrayna arasındaki önemli iş birliği alanlarından biri olarak dikkat çekiyor. 2016 yılında Ukrayna'dan Türkiye'ye gelen turist sayısının 1 milyonun üzerinde olduğu belirtiliyor. Türkiye'den Ukrayna'ya giden turist sayısı da her geçen yıl artıyor. 2012 yılında vizesiz seyahat rejimini uygulamaya başlayan iki ülke, Haziran 2017 itibarıyla pasaportsuz seyahat uygulamasını başlattı. Kimlik kartlarıyla ülkelerin ziyaret edilebiliyor olması, ikili ilişkilerin geldiği noktayı göstermesi açısından ayrıca önem arz ediyor.

Türkiye ve Ukrayna arasındaki ticaret de iki ilişkilerin seviyesini göstermesi açısından son derece önemli. Türkiye Ukrayna'ya tekstil, makine sanayi ürünleri, temizlik maddeleri ve turunçgil ihraç ederken, Ukrayna'dan demir-çelik, kömür ve diğer kimya endüstrisi ürünlerini ithal ediyor. Ayrıca yüzlerce Türk firmasının Ukrayna'da önemli yatırımları bulunuyor.

Ukrayna ekonomisinde Kırım kriziyle başlayan daralma sebebiyle Türkiye ile Ukrayna arasındaki ticaret hacmi son yıllarda 4 milyar dolar civarında kalmış görünüyor. Ancak iki ülke arasındaki ticari potansiyelin çok daha yüksek seviyelerde olduğu belirtiliyor. Ukrayna'nın krizi atlatıp toparlanmasının ardından, siyasi ilişkilerde kaydedilen ilerlemenin ticarete de yansıyacağı anlaşılıyor. Özellikle tarafların serbest ticaret anlaşması için yaptığı görüşmelerden sonuç alınması durumunda ticarette kısa sürede büyük bir ivme yaşanacağı öngörülüyor.

Ukrayna'da yaşayan Kırım Türkleri,[1] Ahıska Türkleri ve Gök Oğuz Türkleri de iki ülke ilişkilerinde çok önemli bir bağı temsil ediyor. Türkiye'nin bu ülkedeki soydaşları, ikili ilişkileri derinleştirirken, Ankara'nın başta Kırım olmak üzere Ukrayna'daki gelişmelere ilgisiz kalması da ihtimal dışı kalıyor.

Yüksek potansiyele sahip Türkiye-Ukrayna ilişkileri, Ukrayna krizinin başlamasıyla, özellikle Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle, büyük bir ivme kazandı.

Kırım'ın İlhakı ve Gelişen İlişkiler

Kasım 2013'te dönemin Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in Avrupa Birliği ile yapılacak olan ortaklık anlaşmasını iptal ederek Rusya'yla iş birliğine gitmesi, muhalifler tarafından tepkiyle karşılandı ve başta Kiev olmak üzere ülkede geniş çaplı protestolar başladı. Ukrayna kısa sürede bir kriz bölgesine dönüşürken Avrupa Birliği muhalifleri, Rusya ise Yanukoviç'i destekledi. 27 Şubat 2014'te Rusya'nın Kırım'a çıkarma yapıp kontrolü sağlaması, Ukrayna başta olmak üzere Karadeniz'de yeni bir dönemi başlattı.

Türkiye Cumhuriyeti devleti bu süreçte Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyulması gerektiğini belirtirken, Kırım Türklerinin haklarını en önemli konu olarak belirledi ve argümanlarını bu konu üzerinden yürüttü. Bu gelişmelerin yanında Türkiye, krizi başından itibaren dikkatle takip edip ihtiyatlı bir politika izledi. Protesto ve sokak olaylarının şiddetlenmesi üzerine Batı ve Rusya'nın sergilediği fevri çıkışların aksine Türkiye, tarafları uzlaşıya davet etti. Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyulması gerektiğini her fırsatta belirten Ankara, diplomasinin gereği olarak bütün taraflarla görüşüp bir uzlaşı noktası aradı.

Ukrayna krizinin başından itibaren Türkiye'nin izlediği politika, klasik Soğuk Savaş mantığından oldukça farklıydı. Süreç içerisinde Batı'nın politikalarını takip etmekten ziyade, kendi argümanlarını ortaya koyan ve bunları gerçekleştirmeye çalışan bir Türk dış politikası söz konusuydu. Kırım Türklerine desteğini her fırsatta dile getiren ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne önem veren Türkiye, siyasi konularda birçok anlaşmazlık yaşasa da Rusya'ya uygulanan ekonomik yaptırımlara da katılmadı. Ancak 2015'te Rusya'nın Suriye krizine giderek angaje olması ve saldırgan tutumunu arttırmasından sonra Türkiye ve Ukrayna arasında önemli bir yakınlaşma meydana geldi.

24 Kasım 2015'te Türkiye'nin hava sahasını ihlal eden SU-24 tipi Rus savaş uçağını düşürmesi, Türkiye ve Rusya arasında ciddi bir krize yol açtı. Bu hadise Ukrayna'da da geniş yankı uyandırdı. Dönemin Ukrayna Başbakanı Arseniy Yatsenyuk ve Ukrayna Millî Güvenlik ve Savunma Konseyi Başkanı Aleksandr Turçinov, olayın hemen ardından Türkiye'ye desteklerini ilettiler. Yine Ukrayna Parlamentosu'ndan iki milletvekili, Türkiye'ye karşı memnuniyetlerini Türkiye Büyükelçiliği girişine yıldız takarak gösterdiler. Ukrayna'dan Türkiye'ye verilen destek devlet makamlarıyla sınırlı kalmadı, kamuoyu da bu konuda oldukça etkin hareket etti.

Türk Hava Kuvvetleri için hazırlanan -kısa sürede bir milyondan fazla izlenen- bir video, Ukrayna halkının Türkiye'ye artan sempatisini sosyal platformlara taşıdı. Ayrıca Ukrayna'nın İsveç'te düzenlenen 61. Eurovision şarkı yarışmasına Kırım Türklerinin 1944'te yaşadığı sürgünü konu alan bir şarkı ile katılması, Türkiye ve Ukrayna halkları arasındaki yakınlaşmayı daha da arttırdı.

İlk olarak 2011 yılında Ankara'da düzenlenen Türkiye-Ukrayna Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSK) Toplantısı 2012 ve 2013 yıllarında da gerçekleştirildi; 2014 ve 2015 yıllarında ise Ukrayna'nın içinde bulunduğu kriz ortamından dolayı yapılamadı. 2016 yılında gerçekleştirilen toplantıda Ukrayna Cumhurbaşkanı Poroşenko, Türkiye ile Ukrayna ilişkilerinin geçmişte hiç olmadığı bir seviyeye ulaştığını söyleyerek, "Türkiye ile stratejik ortağız" ifadesini kullandı. Turçinov ise Türkiye ve Ukrayna arasındaki stratejik ortaklığın kilit noktasının askerî iş birliği olduğunu ifade etti. Nitekim ilerleyen süreçte taraflar zırhlı araç, tank ve füze üretimi gibi konularda ortak projeler yapmak üzere anlaştı. Ardından Mart 2016'da Türkiye ve Ukrayna Deniz Kuvvetleri, Marmara Denizi ve Karadeniz'de ortak bir tatbikat düzenledi. Ayrıca Türkiye'nin Ukrayna ordusuna ciddi miktarlarda ekipman sağladığı ve kredi desteğinde bulunacağı haberleri de medyaya yansıdı.

Sonuç

Türkiye ve Rusya ilişkilerinde normalleşme sürecine girilmiş olsa da iki ülkenin Karadeniz, Kafkasya ve Ortadoğu'daki gelişmelere dair görüş farklılıkları ve çıkar çatışmaları devam ediyor. Bugün içinde bulunulan koşullarda Ukrayna ve Suriye'nin Türkiye'nin güney ve kuzey uçları olduğu düşünüldüğünde, Türkiye-Ukrayna ilişkilerinin ne kadar stratejik ve jeopolitik hesaplar üzerinden okunması gerektiği de ortaya çıkıyor. Bu çerçevede Türkiye'nin Karadeniz'de Ukrayna'yla geliştireceği stratejik iş birliği ve uyum, Rusya'nın Suriye üzerinden Türkiye'nin güneyinde oluşturduğu tehdidi kırma ve manevra alanını daraltma potansiyeli taşıyor. Ortaya çıkan bu durum simetrik karşılık olarak da değerlendirilebilir.

Siyasi, askerî, diplomatik, kültürel ve ekonomik olarak son üç senede büyük bir ivme kazanan Türkiye-Ukrayna ilişkileri, stratejik bir ortaklığa evrilmiş durumda. Özellikle hem Türkiye'nin hem de Ukrayna'nın Rusya ile yaşadıkları krizlerde ortak hareket etmeleri ve Karadeniz'de iş birliği içinde bulunmaları, gelecek perspektifinde taraflara önemli avantajlar sağlayacaktır. Ayrıca her iki ülkenin ihracat ve ithalat kalemlerine bakıldığında rekabet eden ekonomiler olmadıkları, aksine birbirlerini tamamlayabilecek ticari partnerler oldukları da görülüyor. İşte bütün bu gelişmeler önümüzdeki dönemde Türkiye-Ukrayna ilişkilerini çok daha ileri bir seviyeye taşıyacaktır.

---

[1] Türk kamuoyunda daha çok Kırım Tatarları yahut Kırım Tatar Türkleri olarak isimlendirilen bölge halkı, bu tanımlamadan rahatsız olduklarını dile getiriyor. Özellikle Tatar kimliğini kabul etmeyen bölge halkı, bu ifadenin kendilerini aşağılamak için Ruslar tarafından kullanıldığını söylüyor. Bölge ziyareti sırasında yaptığımız görüşmelerde kendilerinin Kırım Türkleri olduğunu belirttiklerinden dolayı biz de bu ifadeyi kullanmayı uygun bulduk.